

Kolejny rozdział pracy zawiera omówienie roli partii politycznych w procesie osadnictwa i tworzenia rad narodowych, charakterystykę sytuacji ludności rodzimej i wyniki tzw. akcji weryfikacyjnej. Ukazując układ sił politycznych na Pomorzu Zachodnim w drugiej połowie 1946 r. oraz przeobrażenia, jakie zaszły w życiu organizacyjnym poszczególnych stronnictw i zasięg ich wpływów, Rybicki podkreśla konsolidację społeczeństwa wokół programu bloku partii demokratycznych z PPR na czele.

Ostatnia część pracy (*Wybory do Sejmu Ustawodawczego*) podejmuje problematykę, którą można ująć w trzech zasadniczych grupach tematycznych: kampania wyborcza na Pomorzu Zachodnim, działalność PSL przed i w trakcie wyborów, ich przebieg i wyniki. Autor szczególnie obszernie omawia międzynarodowy aspekt wyborów do Sejmu, ilustrując swoje wywody licznymi, różnego rodzaju przykładami z życia politycznego tego okresu i poświęcając dużo uwagi antynarodowym poczynaniom PSL. Zwycięstwo stronnictw bloku demokratycznego przedstawia Rybicki jako wynik długotrwałej kampanii politycznej skutecznie ograniczającej szkodliwą działalność PSL. Wybory do Sejmu Ustawodawczego zamknęły pewien okres rozwoju władzy ludowej na omawianym obszarze: w ich wyniku wzmocniło się dążenie do zjednoczenia ruchu politycznego, a zasadniczą treścią działalności partii politycznych stała się realizacja planów odbudowy gospodarczej. Tę tezę autor przekonująco udokumentował.

Ostateczną konkluzją pracy Rybickiego jest stwierdzenie, że w pierwszym okresie powojennych dziejów Pomorza Zachodniego, zamkniętym cezurą wyborów do Sejmu, wykształcił się ustrój, który z nieznacznymi zmianami w latach późniejszych, stanowi istotę ludowego państwa.

Mirosław A. Spychalski

BOLESŁAW MAROSZEK: *Kształtowanie się nowego społeczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945—1964.* Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku, Prace monograficzne Wydziału Humanistycznego, Gdańsk 1965, 315 ss.

Praca B. Maroszka jest socjologicznym opracowaniem zagadnień przemian społecznych, jakie zaszły w województwie gdańskim po II wojnie światowej. Z załączonego przeglądu literatury socjologicznej wynika, że brak było dotychczas opracowania dotyczącego procesów stabilizacji i integracji mieszkańców społeczeństwa woj. gdańskiego. Na innych terenach Ziemi Zachodnich przeprowadzono już odpowiednie badania, a ich wyniki opublikowano w licznych artykułach i opracowaniach książkowych.

Jednym z tytułów skłaniających B. Maroszka do podjęcia prac badawczych na ziemi gdańskiej stał się skomplikowany układ społeczny tego województwa. Był on rezultatem połączenia trzech kategorii obszarów: byłego Wolnego Miasta Gdańska, kilku powiatów przedwojennego województwa pomorskiego oraz części byłych terenów Rzeszy Niemieckiej. Tereny byłego Wolnego Miasta Gdańska zamieszkiwała liczna grupa ludności rodzimej (polonia gdańska), a także ludność polska przybyła do Gdańska po 1939 r. Obszar województwa zamieszkiwały ponadto dwie grupy etnograficzne Kaszubów i Kociewiaków.

B. Maroszek, podobnie jak autorzy innych publikacji dotyczących społeczeństwa Ziemi Zachodnich, omówił przede wszystkim proces zaludniania poszczególnych powiatów w okresie zasadniczej fali migracyjnej. Ponadto przedstawił charakterystykę składu mieszkańców woj. gdańskiego według ich pochodzenia terytorialnego oraz ukazał zmiany demograficzne, jakie zaszły po 1950 r.

W drugiej części pracy autor zajmuje się stosunkami społecznymi zachodzącymi pomiędzy różnymi grupami ludności w latach 1945—1947. Szczególnie interesująco przedstawia antagonizmy występujące między ludnością polską a niemiecką. Zagadnienie to w dotychczasowych opracowaniach traktowano marginesowo, a w większości prac socjologicznych o tematyce przemian społecznych na Ziemiach Zachodnich zupełnie go nie uwzględniano¹. Maroszek stwierdza, że w okresie powojennym część ludności niemieckiej woj. gdańskiego czyniła wyraźne próby hamowania procesów stabilizacji i integracji społecznej ludności polskiej. Równocześnie duży wpływ na te procesy wywarły społeczne aspekty tzw. akcji weryfikacji i rehabilitacji. Autor podkreśla, że chociaż akcja weryfikacyjna była doniosłym aktem w dziedzinie prawnego zrównania ludności rodzimej i napływowej, a tym samym istotnym warunkiem późniejszego procesu integrowania się tych grup społecznych, jej realizacja zrodziła szereg skutków, które w dłuższym lub krótszym czasie działały dezintegrująco.

Następnie autor zajmuje się analizą czynników integracji społecznej dokonując przy tym ciekawego ich podziału. Proces społecznej integracji charakteryzuje się wielopoziomowością i wielopłaszczyznowością. Wymieniona wielopoziomowość wynika z faktu uczestniczenia w procesach integracyjnych grup społecznych zróżnicowanych tak z punktu widzenia liczebności, jak i więzi społecznej łączącej jej członków. Wielopłaszczyznowość polega na tym, że w procesie integracji występują zjawiska, kształtujące się na płaszczyźnie ekonomicznej, politycznej, kulturalnej, towarzyskiej, administracyjno-prawnej itp. Autor dzieli czynniki integracji społecznej w zależności od tego, w jaki sposób wpływają one na ten proces. Za Z. Dulczewskim wyróżnia czynniki wpływające nań bezpośrednio i pośrednio. Jako drugą podstawę przyjmuje jakość tych czynników, dzieląc je na przyspieszające i hamujące. Inną podstawą podziału może być zasięg ich oddziaływania i forma ich działania, przy czym autor wyróżnia specyficzne cechy różnych grup terytorialnych i ich kategorii ludności jako źródło niezinstytucjonalizowanych form działania oraz działalność zinstytucjonalizowaną. Ten ostatni podział jest propozycją Maroszka, który poświęca temu zagadnieniu więcej uwagi.

W następnym rozdziale autor dokonuje ogólnej charakterystyki wybranych czynników integracji społecznej: małżeństw mieszanych, prasy lokalnej i zakładów pracy. Bardziej szczegółowo analizuje pierwszy z czynników — małżeństwa mieszane, starając się wykazać, że stanowią one przede wszystkim czynnik, a nie tylko wskaźnik integracji społecznej. Rozdział piąty omawia rolę PPR i PZPR w politycznej integracji wybranych grup ludności woj. gdańskiego. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w dotychczasowych opracowaniach socjologicznych dotyczących Ziemi Zachodnich problem ten był całkowicie pomijany². Autor pierwszy przeprowadził badania opierając się na materiale empirycznym. Omówił kolejno stanowisko partii wobec Ziemi Zachodnich i polskiej ludności rodzimej, różnice w świadomości socjalistycznej osób z wybranych grup terytorialnych a następnie trudności w rozwoju partii w niektórych środowiskach społecznych oraz jej rolę w politycznej integracji ludności w procesie pracy wewnątrzpartyjnej. Na przykładzie wybranych powiatowych organizacji partyjnych ukazuje z jednej strony bezpośrednią rolę partii w integracji politycznej, a z drugiej — bezpośrednio jej znaczenie w wyrównywaniu poziomu świadomości socjalistycznej wśród wszystkich grup terytorialnych.

¹ Szersze omówienie problematyki stosunków społecznych między Polakami a Niemcami znajdujemy w publikacji Z. Dulczewskiego, *Spoleczne aspekty migracji na Ziemiach Zachodnich*. Poznań 1964. Instytut Zachodni, ss. 43—61. W pracy tej autor zajmuje się głównie kształtowaniem się tych stosunków w czasie II wojny światowej.

² Pierwszy poddał ogólnej analizie rolę czynnika politycznego w integracji ludności Ziemi Zachodnich W. Markiewicz w pracy pt. *Spoleczeństwo i kultura na Ziemiach Zachodnich w latach 1945—1960*. „Kultura i Społeczeństwo” nr 3/1960, ss. 81—86.

Autor stwierdza, że szczególna rola partii w integracji politycznej ludności badanych terenów polega także na tym, że skupia ona w swych szeregach te środowiska społeczne, których uaktywnienie jest niezbędnym warunkiem dalszej integracji politycznej. Organizacja partyjna stanowi ponadto platformę bliskich kontaktów społecznych ludzi rekrutujących się ze wszystkich grup terytorialnych. W ten sposób rola partii nie ogranicza się jedynie do integracji politycznej, ale obejmuje także bezpośrednio ogólny proces integracji społecznej.

W dalszym ciągu swych rozważań Maroszek zajmuje się zagadnieniem roli szkoły w procesie integracji społecznej ludności woj. gdańskiego. Rozpatrując problem rozszerzenia się zasięgu oddziaływania szkolnictwa w województwie w latach 1945—1964, autor stwierdza, że proces ten dokonywał się bardzo nierównomiernie. Duże znaczenie w procesie integracji społecznej przypisuje akcji likwidowania różnic w opanowaniu języka polskiego i znajomości polskiej kultury oraz wykształcenia młodzieży i dorosłych z różnych środowisk społecznych i lokalnych. Aby stwierdzić, w jakim stopniu różnice w pochodzeniu terytorialnym młodzieży i jej rodziców decydują o kształtowaniu się sympatii i koleżeństwa w szkole, Maroszek przeprowadził w różnych środowiskach lokalnych badania, w wyniku których sporządził własne socjogramy³. Metodzie tej autor przypisuje szczególne znaczenie podkreślając, że dotąd w badaniach nad procesami integracyjnymi na Ziemiach Zachodnich jej nie stosowano. Jak wynika z przedstawionych materiałów, szkoła nie tylko stanowiła pierwszy i podstawowy czynnik integracji społecznej lokalnych w latach powojennych, lecz przyczyniła się w okresie dwudziestolecia w szczególności do kulturalnej integracji społeczeństwa województwa gdańskiego.

W zakończeniu autor przedstawia własną koncepcję podziału środowisk miejskich i wiejskich z punktu widzenia zróżnicowania procesów stabilizacyjnych i integracji społecznej, biorąc przy tym pod uwagę: stopień zasiedlenia mieszkańców, ich liczbę, funkcje społeczno-ekonomiczne i administracyjne miasta.

Praca Maroszka wypełnia lukę, jaka istniała w badaniach socjologicznych nad społeczeństwem woj. gdańskiego. Na uwagę zasługują również zamieszczone we wstępie rozważania autora na temat metody historycznej w socjologii, a także różnych sposobów klasyfikowania materiałów historycznych. Cenne są również spostrzeżenia autora dotyczące określania różnych terminów socjologicznych (adaptacji, integracji i stabilizacji). Pracę Maroszka należy bez wątpienia zaliczyć do jednej z ciekawszych rozpraw o problemach społecznych Ziemi Zachodnich.

Andrzej Brencz

JAKUB BART-ĆIŚIŃSKI: *Wybór poezji*. Przełożyli: Jerzy Litwiniuk i Robert Stiller. Opracował: Witold Kochański. Biblioteka Narodowa, seria II, nr 151. Ossolineum 1966.

Nietrudno się przekonać, że polskie przekłady z piśmiennictwa łużyckiego są zjawiskiem rzadkim. Wydana w 1960 r. *Antologia poezji łużyckiej* w opracowaniu W. Szewczyka — to w zasadzie jedyna dotąd obszerniejsza publikacja ukazująca czytelnikowi polskiemu poezję Serbołużyczan. Z tym większym więc zadowoleniem powitać należy wydanie *Wyboru poezji* Jakuba Barta-Ćišińskiego, który do druku przygotował i wstępem opatrzył W. Kochański, zasłużony badacz i propagator kultury Serbołużyczan w Polsce.

³ Symbole w socjogramie, jak również terminologię przy interpretacji stosuje autor według J. I. Moreno, *Who Shall Survive?* New York 1953, s. 136.